

نیازهای اطلاعاتی زنان عشایر کوچ‌نشین شهرستان کهگیلویه

مهدی محمدی: استادیار دانشگاه قم، گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی (نویسنده مسئول) mahdi.mohammadi203@gmail.com

زینب سپیدنامه: گروه آموزشی علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه قم

جعفر عبدالله عموقین: مربی دانشگاه قم، گروه آموزشی علم اطلاعات و دانش‌شناسی

چکیده

دریافت: ۱۳۹۴/۱۱/۲۲

ویرایش: ۱۳۹۵/۰۵/۲۶

پذیرش: ۱۳۹۵/۰۶/۱۷

زمینه و هدف: پژوهش حاضر به منظور شناسایی نیازهای اطلاعاتی بهداشتی و درمانی، آموزشی، مذهبی، اقتصادی، و فرهنگی زنان عشایر کوچ‌نشین شهرستان کهگیلویه، نحوه استفاده از منابع اطلاعاتی، شناسایی مشکلات و موانع دسترسی و تعیین اولویت نیازهای اطلاعاتی آنان انجام گرفته است.

روش: پژوهش حاضر، از نوع پژوهش‌های کاربردی است که به روش پیمایشی و با به‌کارگیری ابزار پرسشنامه محقق ساخته به همراه مصاحبه شفاهی بین ۲۳۵ نفر از زنان عشایر انجام گرفته است. داده‌های گردآوری شده با استفاده از روش‌های آماری توصیفی استفاده شد و داده‌ها با بهره‌گیری از نرم‌افزار آماری SPSS نسخه ۱۹ مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

یافته‌ها: یافته‌های پژوهش نشان داد که بیش از ۶۰ درصد جامعه آماری مورد بررسی دارای تحصیلات ابتدایی بودند. مهم‌ترین نیاز اطلاعاتی زنان عشایر کوچ‌نشین، نیازهای اطلاعاتی بهداشتی با ۳۶/۲ درصد، و مهم‌ترین انگیزه آن‌ها جهت دسترسی و جستجوی اطلاعات، رعایت نکات بهداشتی جهت کمک به خانواده برای ایجاد یک زندگی سالم‌تر با ۵۶/۲ درصد بود. از میان منابع اطلاعاتی رادیو بیش از منابع دیگر با ۵۷/۹ درصد مورد استفاده قرار گرفته است. همچنین یافته‌های پژوهش نشان داد که ۵۳/۲ درصد زنان عشایر کوچ‌نشین از وجود کتابخانه‌های عمومی به عنوان یک مرکز اطلاع‌رسانی آشنایی بسیار کمی داشتند. پاسخگویان مهم‌ترین موانع دسترسی خود به منابع اطلاعاتی را صعب‌العبور بودن راه‌های ارتباطی، کمبود زیرساخت‌های ارتباطی و اطلاعاتی، عدم آشنایی با منابع اطلاعاتی، عدم دسترسی آسان به مراکز بهداشت و درمان، مراکز آموزشی، فرهنگی و خدماتی اعلام کردند.

نتیجه‌گیری: به نظر می‌رسد که زنان عشایر کوچ‌نشین در دسترسی به منابع اطلاعاتی و اطلاعات ضروری مخصوصاً در زمینه بهداشتی و آموزشی با مشکلات فراوانی رو به رو هستند و نیازمند توجه ویژه هستند.

کلیدواژه‌ها: نیازهای اطلاعاتی، رفتار اطلاع‌یابی، نیازسنجی اطلاعات، زنان عشایر کوچ‌نشین، شهرستان کهگیلویه

مقدمه

فناوری‌های نوین اطلاعاتی و ارتباطی به عنوان ستون فقرات جامعه هستند، دسترسی مردم به دنیای اطلاعات و جوامع پیوسته را تسهیل می‌کنند، اما هنوز بی‌عدالتی در دسترسی به اطلاعات و جدایی اجتماعی برای افرادی وجود دارد که در رویارویی با اطلاعاتی که بازیابی می‌کنند یا اطلاعاتی که دریافت کرده و با آن زندگی می‌کنند نیز ناتوان هستند. نوع نیازهای اطلاعاتی و منابع اطلاعاتی مورد نظر برای افراد مختلف متفاوت است. زنان مناطق عشایری از جمله اقشاری هستند که می‌توانند در پیشرفت خانواده نقش مهمی ایفا نمایند. زنان عشایر کوچ‌نشین سهم عمده‌ای در تربیت فرزندان و روند پیشرفت آنان دارند و تأثیر دانش و بینش آن‌ها بر جامعه نیز پوشیده نیست. با توجه به صعب‌العبور بودن راه‌های کوچ رو و دسترسی سخت و دشوار آنان به مراکز اطلاع‌رسانی، به نظر می‌رسد این قشر از جامعه در تأمین نیازهای اطلاعاتی خود با موانع و مشکلاتی مواجه

مطالعه نیازها نه تنها ضرورت ادامه حیات بشر و استمرار تعامل او با محیط پیرامون است، بلکه تلاشی برای یافتن استانداردهای زندگی بهتر و بهبود بخشیدن به وضعیت کنونی به شمار می‌رود. یکی از مهم‌ترین نیازهای انسان به عنوان یک ارگانیسم زنده و پیچیده، نیازهای اطلاعاتی است، این نیازها را می‌توان پیرامون دو محور اصلی: اطلاعات انسان درباره‌ی خود و اطلاعات انسان درباره محیط پیرامون و پدیده‌های آن دسته‌بندی کرد (بابایی، ۲۰۰۷: ۳۷).

اطلاعات به قدری در زندگی ما مهم شده است که اکنون در «محیط اطلاعاتی» به سر می‌بریم، زیست‌گاهی که مطمئناً و کاملاً به اندازه اکوسیستم محل زندگی، ما را احاطه کرده است. این زیستگاه به منظور در برگرفتن منابع جدید اطلاعات و فعالیت‌های جدید اطلاع‌رسانی، پیوسته گسترش می‌یابد (لستر، ۲۰۱۰: ۱). قییم (۲۰۱۲) معتقد است که

هستند. بنابراین، نیازهای اطلاعاتی زنان باید دغدغه برنامه‌ریزان برای این قشر از جامعه باشد. نیازهای اطلاعاتی زنان به فاکتورهای مختلفی از جمله آموزش، شغل، سن، جنسیت، منطقه، شرایط اقتصادی و اجتماعی، مذهب و حتی آب و هوا بستگی دارد. موقعیت خانوادگی زنان عشایر را به جستجوی اطلاعاتی شامل بهداشتی، کشاورزی، دامداری، کار کردن و نیازهای پایه‌ای برای خانواده وامی دارد. در اختیار داشتن اطلاعات لازم در مورد نیازهای اطلاعاتی این گروه از افراد لازمه برنامه‌ریزی صحیح و اصولی برای ارائه خدمات به آنهاست. مفهوم نیاز مقوله‌ای ارزشی است و با بافت اجتماعی و فرهنگی جوامع گره خورده است. نیاز یک مفهوم رها از ارزش نیست، بلکه بررسی نیازها توجه به ارزش‌ها است. از این‌رو نمی‌توان بدون در نظر گرفتن نظرات، اولویت‌ها و ارزش‌های افرادی که نیازهای آنان مدنظر است، نیازها را مورد بررسی قرار داد (داورپناه، ۲۰۰۷، ۱۴۱). لذا، این پژوهش درصدد است تا مشخص سازد که نیازهای اطلاعاتی زنان عشایر کوچ‌نشین کهگیلویه را چه نیازهایی تشکیل می‌دهند؟ و آن‌ها برای تأمین این نیازها از چه کانال‌هایی استفاده می‌کنند؟ از آنجاکه شناسایی نیازهای اطلاعاتی زنان عشایر، ابزاری برای برنامه‌ریزی و سازمان‌دهی خدمات اطلاع‌رسانی به آنهاست این پژوهش بر آن است دریابد:

۱. مهم‌ترین نیازهای اطلاعاتی زنان عشایر کوچ‌نشین کهگیلویه را چه نیازهایی تشکیل می‌دهند؟
۲. انگیزه زنان عشایر کوچ‌نشین شهرستان کهگیلویه جهت دسترسی به اطلاعات چیست؟
۳. زنان عشایر کوچ‌نشین شهرستان کهگیلویه بیشتر از چه منابع اطلاعاتی استفاده می‌کنند؟
۴. زنان عشایر برای به دست آوردن نیازهای اطلاعاتی خود به چه میزان از کتابخانه‌های عمومی استفاده می‌کنند؟
۵. زنان عشایر کوچ‌نشین شهرستان کهگیلویه در زمینه تأمین نیازهای اطلاعاتی خود با چه مشکلاتی مواجه هستند؟

مطالعه پاسخ‌ها به ما این امکان را می‌دهد که دامنه مشکلات و مسائل مربوطه را شناسایی کرده و بدین طریق خدماتی بهینه به این قشر از جامعه عرضه شود. انجام این پژوهش می‌تواند به متصدیان مربوطه در برنامه‌ریزی‌های خود در جهت خدمت‌رسانی مطلوب به زنان عشایر و به تأمین نیازهای اطلاعاتی آنان کمک کند.

در دهه‌های اخیر مطالعات بسیاری روی رفتار اطلاعاتی صورت گرفته که اغلب این مطالعات با استفاده از نظریه‌های

سایر رشته‌های مرتبط انجام پذیرفته و ماهیت بین‌رشته‌ای بر جذابیت این حوزه پژوهشی افزوده است. در خصوص بررسی نیازهای اطلاعاتی، پژوهش‌های متعددی صورت گرفته است. دامنه این گونه پژوهش‌ها به گونه‌ای است که حتی نیازهای اطلاعاتی اقشار مختلف نیز بررسی شده است. اما نیاز اطلاعاتی جامعه روستایی بویژه عشایری و کوچ‌نشینی که با توجه به نوع زندگی خود به شرایط خاصی نیاز دارند در کمتر پژوهشی مورد بررسی قرار گرفته است. در زیر با چند نمونه از این گونه پژوهش‌ها که زندگی روستائینان و یا عشایر را مدنظر داشتند آشنا می‌شویم.

صالحی و همکارانش (۲۰۰۳)، در پژوهشی با همکاری دختران باسواد و داوطلب و معلمین عشایری به مدت یک سال، برنامه آموزشی مدونی با محتوای مبانی بهداشت و تغذیه در خانواده‌های مورد مطالعه به اجرا درآوردند. اطلاعات به روش مشاهده مستقیم، ثبت و مطالعه گردید. نتایج پژوهش آنان نشان داد که آموزش زنان و دختران باسواد و داوطلب عشایری در موضوعات بهداشتی امری ضروری است. صالحی ده پاکانی (۲۰۰۹) در پایان‌نامه خود با عنوان «بررسی نیازهای اطلاعاتی دانش‌آموزان عشایر کوچنده ایل قشقای استان فارس، طایفه عمله، تیره صفی خانی: ارائه الگویی جهت تأمین خدمات کتابخانه‌ای» با بکارگیری ابزار پرسشنامه دریافت که منابع مورد نیاز برای مطالعه دانش‌آموزان به دو بخش منابع درسی و غیردرسی قابل تقسیم هستند و نیاز به برخورداری از منابع و مطالب غیر درسی بیشتر احساس می‌گردد. در میان مطالب و موضوعات غیر درسی، موضوعات فرهنگی، ورزشی، اجتماعی، مذهبی، و سیاسی به ترتیب اولویت اهمیت قرار دارند. آن‌ها در محل زندگی خود در قشلاق و بیلاق از وجود کتابخانه بی‌بهره بودند. اکثر دانش‌آموزان در منطقه بیلاقی از دسترسی به امکانات پست و مخابرات بی‌بهره بودند.

اتاتی (۱۹۹۹) در بررسی نیازهای اطلاعاتی چوپانان عشایر کنیا و مطالعه میزان کارایی استفاده از شتر در امر اطلاع‌رسانی به شبانان استان‌های شمال شرقی کشور کنیا، دریافت که بهترین شیوه‌های ارائه خدمات اطلاعاتی از شبانان، طراحی روش‌های مناسب اطلاع‌رسانی و تعیین نوع و شکل اطلاعات برای برآوردن نیازهای اطلاعاتی آنان است. یافته‌های وی نشان داد که حمل کتاب توسط وسایل غیر موتوری جایگزین مناسبی برای کتابخانه‌های دیگر است و همچنین یک وسیله مهم برای برآوردن نیازهای اطلاعاتی شبانان عشایری به شمار می‌آید.

بکار (۲۰۱۱) در پژوهشی به منظور شناسایی نیازهای

که در پژوهش‌های گذشته تأکید بر گروه‌های برخوردار از امکانات و خدمات عمومی، و یا در خارج از کشور خدماتی به گروه‌های کمتر برخوردار صورت گرفته است، اما در ایران با وجودی که در بعضی از استان‌ها عشایر کوچ‌نشین جمعیت غالب هستند و نقش مؤثری در اقتصاد ملی ایفا می‌کنند، به شناسایی و برآورده شدن نیازهای آن‌ها پرداخته نشده است. لیکن تأکید این پژوهش بر شناسایی نیازهای اطلاعاتی زنان عشایر کوچ‌نشین است که می‌توان به گروه‌های کمتر برخوردار یا به اصطلاح فقیر اطلاعاتی یا به قولی کسانی که سوءتغذیه اطلاعاتی دارند، گام مؤثری برداشته شود.

روش

پژوهش حاضر از نوع پژوهش‌های کاربردی است که با روش پیمایشی و با رویکردی توصیفی انجام شده است. از آنجا که مطالعه حاضر به قصد بررسی نیازهای اطلاعاتی زنان عشایر کوچ‌نشین شهرستان کهگیلویه صورت گرفته، روش پیمایشی به عنوان مناسب‌ترین روش انتخاب گردید. جامعه آماری آن را زنان عشایر کوچ‌نشین شهرستان کهگیلویه تشکیل می‌دهند. عشایر استان کهگیلویه و بویراحمد به صورت ایلی و طایفه‌ای زندگی می‌کنند و جمع کثیری از عشایر استان یکجانشین شده‌اند و کوچ نمی‌کنند. سه طایفه بزرگ از عشایر کهگیلویه شامل طایفه اولاد میرزاعلی، شیخ ممو و طایفه تامرادی که بیشترین خانوار کوچ‌نشین را در بین عشایر استان تشکیل می‌دهند و به صورت بیلاق و قشلاق زندگی می‌کردند مورد بررسی قرار گرفتند. حجم جامعه برابر با ۲۶۲۱ تعیین شد و با توجه به فرمول کوکران، تعداد حجم نمونه ۲۳۵ نفر تعیین شد. برای گردآوری داده‌ها از ابزار پژوهشی پرسشنامه محقق ساخته همراه با مصاحبه شفاهی (پرسشنامه مصاحبه‌ای) استفاده شده است. برای تعیین روایی، پرسشنامه تهیه شده در اختیار چند تن از استادان علم اطلاعات و دانش‌شناسی متخصص در حوزه موضوعی مورد نظر و متخصص آماری قرار داده شد. پس از اخذ نظرات اصلاحی و اعمال موارد مدنظر، پرسشنامه نهایی تهیه شد. همچنین پایایی پرسشنامه با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ محاسبه شد که ۰/۷۹ به دست آمد که بر پایایی مناسب این ابزار تأکید دارد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آمار توصیفی در حد فراوانی، درصد و مجموع امتیازها استفاده شد.

اطلاعاتی، منابع اطلاعاتی مورد استفاده زنان روستایی، در روستاهای محدوده‌ی گومبک^۱ در ایالت سلانگور^۲ مالزی، دریافت که زنان در رابطه با غذا و آموزش بچه‌ها نیازمند اطلاعات هستند. به این منظور، زنان از طریق خانواده و یا دوستان و مجلات مشهور به عنوان اصلی‌ترین منابع، به دنبال اطلاعات مورد نیاز بودند. زنان مورد مطالعه عنوان کردند که روستایشان فاقد زیرساخت‌های اطلاعاتی است که این مورد مانع موفقیت آنان در دستیابی به اطلاعات مورد نیازشان است.

آرمان (۲۰۱۲) در پژوهشی با عنوان «نیازهای اطلاعاتی زنان روستایی بنگلادش» روش جستجوی اطلاعات، منابع اطلاعاتی و ارزیابی رضایتمندی زنان روستایی بنگلادش از استفاده از منابع اطلاعاتی در دسترس را مورد مطالعه قرار داد. یافته‌های وی نشان داد که بیشتر زنان مناطق روستایی بنگلادش، باسواد و تقریباً همه آن‌ها خانه‌دار هستند. از آنجا که اکثریت زنان روستایی، حداقل تحصیلات ابتدایی داشتند، به اطلاعاتی در مورد سلامت و بهداشت، غذا و تغذیه، برنامه‌ریزی خانوادگی و آموزش بچه‌ها نیاز داشتند. آن‌ها منابع معتبر و جدید اطلاعاتی، برای رفع نیازهای اطلاعاتی خود نداشتند، اما رادیو و تلویزیون به دلیل ارزانی و قابل تهیه بودن، به عنوان منابع اطلاعاتی مورد استفاده قرار گرفته است. زمانی که به اطلاعات فوری و روزآمد نیاز داشتند، از دوستان یا همسایه‌هایشان سؤال می‌کردند و گاهی اوقات از تجارب شخصی‌شان استفاده می‌کردند که ممکن است اشتباه یا خطا آمیز باشند. هیچ کتابخانه یا مرکز اطلاع‌رسانی در روستاهای مورد بررسی وجود نداشت. آن‌ها با فناوری اطلاعات و ارتباطات آشنا نبودند و تعداد کمی از آن‌ها تنها نام اینترنت را شنیده بودند. نرخ سواد، در میان زنان روستایی بنگلادش رشد کرده است، ولی هیچ کتابخانه‌ای در این روستاها وجود نداشت که عادت به مطالعه آنان را رشد دهد. در نتیجه، نسبت زیادی از زنان روستایی، برای نیازهای اطلاعاتی‌شان وابسته به دوستان، همسایه‌ها یا مردم باتجربه بودند.

همان‌طور که از پیشینه‌های معرفی شده برمی‌آید، پژوهش‌های بسیار اندکی هستند که نیازهای این گروه از اقشار جامعه را مورد مطالعه قرار دادند که عمده آن‌ها نیز خارجی هستند. آنچه این پژوهش را نسبت به پژوهش‌های گذشته در زمینه نیازهای اطلاعاتی متمایز می‌کند این است

¹ Gombak

² Selangor

یافته‌ها

جدول ۱. مهم‌ترین نیازهای اطلاعاتی پاسخگویان

نیازهای اطلاعاتی	فراوانی	درصد
بهداشتی	۸۵	۳۶/۲
آموزشی	۶۲	۲۶/۴
مذهبی	۶۲	۲۶/۴
فرهنگی	۱۵	۶/۴
اقتصادی	۱۱	۴/۷
کل	۲۳۵	۱۰۰/۰

جدول ۲. انگیزه پاسخگویان برای دسترسی به اطلاعات

انگیزه برای دسترسی به اطلاعات	فراوانی	درصد
کمک به خانواده برای ایجاد یک زندگی سالم‌تر	۱۳۲	۵۶/۲
نیاز به آگاهی	۹۰	۳۸/۳
افزایش و روزآمد شدن اطلاعات قبلی	۷	۳/۰
سرگرمی و پر کردن اوقات فراغت	۶	۲/۵
کل	۲۳۵	۱۰۰

شده است که پاسخگویان می‌توانسته‌اند یک گزینه را انتخاب کنند. جدول شماره ۲ انگیزه پاسخگویان از دسترسی به اطلاعات را نشان می‌دهد.

طبق جدول ۲، مهم‌ترین انگیزه‌ای که زنان عشایر برای دسترسی به اطلاعات دارند، «کمک به خانواده برای ایجاد یک زندگی سالم‌تر» است به گونه‌ای که ۵۶/۲ درصد پاسخگویان، این گزینه را انتخاب کرده‌اند. در مرتبه بعد «نیاز به آگاهی» بوده است. «افزایش و روزآمد شدن اطلاعات قبلی» و «سرگرمی و پر کردن اوقات فراغت» گزینه‌هایی است که در اولویت‌های آخر جای دارند، بنابراین، با توجه به اینکه تعداد بسیار کمی از پاسخگویان این موارد را به عنوان انگیزه خود برای دسترسی به اطلاعات اعلام کرده‌اند، می‌توان گفت در جامعه زنان عشایر این موارد نمی‌توانند به عنوان انگیزه‌های مهمی برای دسترسی به اطلاعات مطرح باشند.

نتایج به دست آمده از تجزیه و تحلیل داده‌های گردآوری شده نشان داد که از نظر سنی، ۱۶/۶ درصد پاسخگویان کمتر از ۱۵ سال داشته‌اند، ۱۰/۲ درصد بین ۱۵ تا ۲۰ سال، بنابراین، ۲۶/۸ درصد کمتر از ۲۰ سال داشتند، ۱۰/۶ درصد بین ۲۰ تا ۲۵ سال، ۵/۵ درصد بین ۲۵ تا ۳۰ سال داشته‌اند. سن ۱۵/۷ درصد پاسخگویان بین ۳۰ تا ۳۵ سال بوده و ۴۱/۳ درصد پاسخگویان بیشتر از ۳۵ سال داشته‌اند. افراد بالای ۳۰ سال ۶۱ درصد کل نمونه را به خود اختصاص داده است. زنان عشایر شرکت‌کننده در این طرح تحصیلات متفاوتی داشته‌اند. بیشترین فراوانی مربوط به افرادی است که دارای تحصیلات ابتدایی بوده و کمترین فراوانی مربوط به زنانی است که تحصیلات آن‌ها در سطح کاردانی است. ۲۷/۲ درصد پاسخگویان بی‌سواد بوده‌اند، تحصیلات ۳۳/۲ درصد پاسخگویان در حد ابتدایی، ۱۰/۶ درصد در حد راهنمایی است.

اولین سؤال پژوهش درصدد است تا مشخص سازد که نیازهای اطلاعاتی زنان عشایر کوچ‌نشین شهرستان کهگیلویه را چه نیازهایی تشکیل می‌دهند؟ این سؤال دارای پنج گزینه بوده که پاسخگویان می‌توانستند یک گزینه را مشخص کنند. جدول ۱، پاسخ‌های ارائه شده را نشان می‌دهد.

جدول ۱ نشان می‌دهد که بیشترین نیاز پاسخگویان در ارتباط با مسائل بهداشتی (۳۶/۲٪) بوده است. پس از آن نیز مسائل آموزشی و مذهبی و در نهایت مسائل فرهنگی و اقتصادی، نیازهای زنان عشایر را تشکیل می‌دهد.

سؤال دوم پژوهش به بررسی انگیزه زنان عشایر کوچ‌نشین شهرستان کهگیلویه جهت دسترسی به اطلاعات تعلق یافته بود. یافته‌ها نشان داد که افراد مختلف برای دسترسی به اطلاعات انگیزه‌های متفاوتی دارند. در این سؤال ۴ گزینه به عنوان انگیزه پاسخگویان برای دسترسی به اطلاعات ارائه

جدول ۳. منابع اطلاعاتی مورد استفاده پاسخگویان

کل		خبر		بله		استفاده از منابع
فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	منابع اطلاعاتی
۱۰۰	۲۳۵	۴۲/۱	۹۹	۰/۵۷	۱۳۶	رادیو
۱۰۰	۲۳۵	۵۷/۴	۱۳۵	۴۲/۶	۱۰۰	اشخاص (دوستان و آشنایان)
۱۰۰	۲۳۵	۶۸/۵	۱۶۱	۳۱/۵	۷۴	روزنامه، مجله و کتاب
۱۰۰	۲۳۵	۷۲/۳	۱۷۰	۲۷	۶۵	اینترنت
۱۰۰	۲۳۵	۷۵/۷	۱۷۸	۲۴/۳	۵۷	تلفن همراه
۱۰۰	۲۳۵	۷۷/۹	۱۸۳	۲۲/۱	۵۲	تلویزیون

جدول ۴. منابع اطلاعاتی که پاسخگویان تمایل دارند از آنها استفاده کنند

منابع اطلاعاتی	فراوانی	درصد	درصد معتبر
منابع رسمی	۱۶۳	۶۹/۴	۷۰/۶
منابع دیداری-شنیداری مانند تلفن همراه، رادیو، تلویزیون	۲۰	۸/۵	۸/۷
منابع مکتوب مانند کتاب، مجله و روزنامه	۳۳	۱۴/۰	۱۴/۲
منابع غیررسمی	۱۵	۶/۴	۶/۵
تجربه شخصی	۲۳۱	۹۸/۳	
همسر، همسایه‌ها و آشنایان	۴	۱/۷	
جمع	۲۳۵	۱۰۰/۰	
بی‌پاسخ			
جمع کل			

میزان زیاد یا بسیار زیادی تمایل دارند از فناوری‌های نوین برای دسترسی به اطلاعات مورد نیاز خود استفاده کنند. ۲۱/۷ درصد نیز اعلام کرده‌اند که به میزان کم یا بسیار کمی تمایل دارند که از امکانات و تجهیزات مدرن برای کسب اطلاعات مورد نیاز خود بهره ببرند.

در سؤال چهارم پژوهش از زنان عشایر پرسیده شده بود که برای به دست آوردن نیازهای اطلاعاتی خود به چه میزان از

جدول ۵. تمایل پاسخگویان به استفاده از منابع غیررسمی

تمایل به استفاده از منابع غیررسمی	فراوانی	درصد
بسیار کم	۱۴	۶/۰
کم	۳۰	۱۲/۸
متوسط	۳۲	۱۳/۶
زیاد	۱۱۴	۴۸/۵
بسیار زیاد	۴۵	۱۹/۱
کل	۲۳۵	۱۰۰

جدول ۶. تمایل پاسخگویان به استفاده از فناوری‌های نوین اطلاعاتی

تمایل به استفاده از فناوری‌های نوین	فراوانی	درصد
بسیار زیاد	۷۷	۳۲/۸
زیاد	۸۶	۳۶/۶
متوسط	۲۱	۸/۹
کم	۲۴	۱۰/۲
بسیار کم	۲۷	۱۱/۵
کل	۲۳۵	۱۰۰/۰

جدول ۷. میزان آشنایی پاسخگویان از وجود کتابخانه‌های عمومی

آشنایی از وجود کتابخانه عمومی	فراوانی	درصد
بسیار زیاد	۹	۳/۸
زیاد	۴۱	۱۷/۴
متوسط	۱۸	۷/۷
کم	۴۲	۱۷/۹
بسیار کم	۱۲۵	۵۳/۲
کل	۲۳۵	۱۰۰/۰

سؤال سوم پژوهش به تعیین نوع منابع اطلاعاتی مورد استفاده زنان عشایر کوچ‌نشین شهرستان کهگیلویه اختصاص یافته بود. به پاسخگویان شش گزینه به‌عنوان منابعی که زنان عشایر برای کسب اطلاعات مورد نیاز خود می‌توانند به آن‌ها مراجعه کنند ارائه شده بود و آن‌ها می‌توانستند مورد یا مواردی که برای کسب اطلاعات مورد استفاده قرار می‌دهند مشخص کنند. جدول ۳ پاسخ‌های داده شده را نشان می‌دهد. بر اساس داده‌های جدول ۳، استفاده از رادیو، اشخاص، روزنامه، مجله و کتاب و اینترنت به ترتیب بیشترین میزان را داشته است. همچنین از زنان پرسیده شد که بیشتر تمایل دارند نیازهای اطلاعاتی خود را از چه طریقی به دست آورند؟ طبق جدول ۴، ۷۹/۳ درصد از منابع رسمی و ۲۰/۷ درصد از منابع غیررسمی به‌عنوان منابع اطلاعاتی استفاده می‌کنند. از آنجائی که در استفاده از منابع، استفاده از منابع غیررسمی اهمیت بیشتری داشته و در دومین رتبه قرار گرفته است، از پاسخگویان پرسیده شد که تا چه حد تمایل به استفاده از منابع اطلاعاتی غیررسمی دارند؟ جدول ۵ میزان تمایل پاسخگویان برای استفاده از منابع مذکور را نشان می‌دهد.

جدول ۵، نشان می‌دهد که ۶۷/۶ درصد پاسخگویان عنوان کرده‌اند که به میزان زیاد و یا بسیار زیادی تمایل دارند از منابع غیررسمی برای کسب اطلاعات مورد نیاز خود استفاده کنند. ۱۸/۸ درصد پاسخگویان نیز میزان تمایل خود را برای استفاده از منابع غیررسمی، کم یا بسیار کم بیان کرده‌اند. آنچه این پژوهش به‌نوعی از سایر پژوهش‌های رفتار اطلاع‌یابی متمایز می‌کند، توجه بیشتر به منابع مبتنی بر فناوری‌های اطلاعاتی بوده است. در همین راستا، از زنان عشایر تمایل استفاده از فناوری‌های نوین اطلاعاتی مانند اینترنت و تلفن همراه و... نیز پرسیده شد. جدول ۶ میزان تمایل پاسخگویان برای استفاده از امکانات مذکور را نشان می‌دهد.

جدول ۶ بیانگر آن است که ۶۹/۴ درصد پاسخگویان به

جدول ۸. مشکلات دستیابی به اطلاعات مورد نیاز پاسخگویان

مشکلات	فراوانی	درصد
صعب‌العبور بودن راه‌های ارتباطی	۱۲۹	۲۹
عدم دسترسی به منابع اطلاعاتی	۱۲۶	۲۸/۳
عدم آشنایی با منابع اطلاعاتی	۹۵	۲۱/۳
کمبود منابع مالی	۸۱	۱۸/۲
کمبود وقت	۱۴	۳/۱
کل	۴۴۵	۱۰۰

نیازهای اطلاعاتی زنان عشایر را تشکیل می‌دهد. از آنجا که اکثریت زنان عشایری، حداقل تحصیلات ابتدایی داشتند، به اطلاعاتی در مورد سلامت و بهداشت، غذا و تغذیه، و آموزشی نیاز داشتند. یافته‌های این قسمت از پژوهش با یافته‌های آرمان (۲۰۱۲) به دلیل ضرورت آشنایی با مسایل بهداشتی و آموزشی در سلامت جامعه، مطابقت دارد. همچنین در پژوهشی که صالحی و دیگران (۲۰۰۳) انجام دادند، به این نتیجه دست یافتند که آموزش زنان و دختران باسواد و داوطلب عشایری در موضوعات بهداشتی امری ضروری است که باید بیش از گذشته مورد توجه مسئولان محترم کشور قرار گیرد.

این پژوهش نشان داد که مهم‌ترین انگیزه‌ای که زنان عشایر برای دسترسی به اطلاعات دارند، «کمک به خانواده برای ایجاد یک زندگی سالم‌تر» است. در مرتبه بعد «نیاز به آگاهی» بوده است. «افزایش و روزآمد شدن اطلاعات قبلی» و «سرگرمی و پر کردن اوقات فراغت» گزینه‌هایی است که در اولویت‌های آخر جای دارند. پژوهشی که آرمان در سال ۲۰۱۲ انجام داد زنان روستایی انگیزه خود برای دسترسی به اطلاعات را ایجاد محیطی سالم برای خانواده خود دانستند. با توجه به یافته‌های پژوهش‌های انجام گرفته شده در زمینه نیازسنجی، سالم نگه‌داشتن محیط سالم برای خانواده مهم‌ترین انگیزه پاسخگویان مطرح شده است.

یافته‌های این پژوهش نشان داد که در میان منابع اطلاعاتی، رادیو از سایر منابع به خاطر دسترس‌پذیرتر بودن، استفاده ساده و راحت و ارزان‌تر بودن بیشتر مورد استفاده قرار می‌گیرد. سپس استفاده از تجربه دوستان و آشنایان به دلیل شفاهی بودن و دسترس‌پذیرتر بودن استفاده می‌شود. استفاده از منابع مکتوب مثل روزنامه، مجله و کتاب رتبه سوم منابع را به خود اختصاص داده است. اینترنت یکی دیگر از منابع کسب اطلاعات است که امروزه بیشترین استفاده را در جامعه دارد، به طوری که در جوامع مختلف و پیشرفته دهه-هاست که جامعه استفاده‌کننده از اینترنت، جامعه اطلاعاتی نامیده شده است، اما در بین جامعه عشایری در اولویت چهارم قرار دارد، به خاطر ضعف سواد اطلاعاتی و نبود زیرساخت‌های مورد نیاز کمتر مورد استفاده قرار گرفته است به طوری که بیشتر زنان عشایر از اینترنت هیچ شناختی نداشتند، باین وجود، ۲۷/۷ درصد از زنان عشایر آن را به عنوان یکی از منابع کسب اطلاعات ذکر کرده‌اند. همچنین ۲۴/۳ درصد از زنان عشایر از تلفن همراه و ۲۲/۱ درصد از تلویزیون به عنوان منابع کسب اطلاعات موردنیاز خود استفاده می‌کنند. اکثر پژوهش‌هایی که در حوزه بررسی

کتابخانه‌های عمومی استفاده می‌کنند؟ طبق جدول ۷، تعداد بسیار زیادی از پاسخگویان اعلام کرده‌اند که از وجود کتابخانه‌های عمومی آشنایی بسیار کم و یا کمی دارند و هیچ‌گونه خدماتی از آن‌ها دریافت نکرده‌اند.

سؤال پنجم پژوهش به بررسی مسائل و مشکلات زنان عشایر کوچ‌نشین شهرستان کهگیلویه در زمینه تأمین نیازهای اطلاعاتی، اختصاص یافته بود. که جدول ۸ پاسخ‌های داده شده را نشان می‌دهد.

جدول ۸، نشان می‌دهد که پاسخگویان در دسترسی به اطلاعات با مشکلات و موانع زیادی رو به رو هستند که صعب‌العبور بودن راه‌های ارتباطی را از مهم‌ترین موانع دسترسی به اطلاعات می‌دانستند. برخی از زنان عشایر با ۱۸/۲ درصد، کمبود منابع مالی را از موانع دسترسی آن‌ها به منابع اطلاعاتی مورد نیاز خود می‌دانستند این‌ها کسانی بودند که دسترسی بسیار کمتری به زیرساخت‌های اطلاع‌رسانی داشتند.

بحث و نتیجه‌گیری

استفاده از اطلاعات به دلیل وجود نیاز خاص است. افراد جامعه ممکن است در موقعیت‌های فراوان تصمیم‌گیری، بهبود عملکرد، و سایر شرایط فردی و اجتماعی، نیاز به اطلاعات پیدا کنند و وقتی در چنین موقعیت‌هایی اطلاعات موجود را کافی ندانند، به دنبال اطلاعات جدیدی می‌روند. اگر شرایط دسترسی به اطلاعات چنان دشوار گردد که از دایره تحمل آن خارج باشد مانند بالا بودن هزینه تأمین اطلاعات یا سایر مقررات مربوط به دسترسی ترجیح می‌دهند به اطلاعات موجود اکتفا کنند، هرچند که نتیجه آن، اتخاذ یک تصمیم مبتنی بر اطلاعات ناکافی باشد (بابایی، ۲۰۰۷، ۳۷).

یافته‌ها نشان داد که پاسخگویان به میزان متفاوتی به اطلاعات مختلف نیاز دارند و بیشترین نیاز پاسخگویان در ارتباط با مسائل بهداشتی بوده است. پس از آن نیز مسائل آموزشی و مذهبی و در نهایت مسائل فرهنگی و اقتصادی،

پاسخگویان از وجود کتابخانه‌های عمومی آشنایی بسیار کم و یا کمی دارند و هیچ‌گونه خدماتی از آن‌ها دریافت نکرده بودند. باوجودی که، کتابخانه‌ها نیاز اساسی جامعه یعنی نیاز به دسترس‌پذیر کردن منابع اطلاعاتی را برای شهروندان برآورده می‌کنند. همه جوامع نمی‌توانند کتابخانه داشته باشند؛ یکی از شرایط لازم برای شکوفایی کتابخانه‌ها، نیاز به « تمرکز » است. کتابخانه‌ها در شرایط کوچ نشینی به شکوفایی نمی‌رسند، بلکه باید مکانی ثابت برای منابع فراهم شود (رایین، ، ۲۰۰۳، ۲۷۳) در چنین مواردی نیاز جوامع متحرک و دور از مراکز اطلاع‌رسانی به کتابخانه‌های سیار که شعبه‌ای از کتابخانه‌های عمومی است، ضرورت پیدا می‌کند. نتایج پژوهش اتاتی (۱۹۹۹) نیز بر این موضوع تأکید دارد.

در خصوص این که زنان عشایر شهرستان کهگیلویه در زمینه انواع نیازهای اطلاعاتی خود با چه مشکلاتی مواجه هستند؟ یافته‌ها نشان داد که زنان عشایر کوچ‌نشین در دسترسی به اطلاعات در زمینه مسائل آموزشی بیشترین مشکل را داشته‌اند به صورتی که ۴۰/۴ درصد پاسخگویان اعلام کرده‌اند که در این زمینه با مشکل مواجه هستند. مشکلی که پاسخگویان در این زمینه داشته‌اند عموماً صعب‌العبور بودن راه‌ها و دسترسی دشوار به مراکز آموزشی و خدماتی بوده است. در مرتبه دوم در حوزه اطلاعات بهداشتی است. در ارتباط با دسترسی به اطلاعات در این زمینه ۳۲/۳ درصد آن‌ها با مشکل مواجه بوده‌اند که جدول ۱۱ مهم‌ترین مشکلات و موانع دسترسی زنان عشایر به اطلاعات که شامل صعب‌العبور بودن راه‌های ارتباطی، دشواری دسترسی به منابع اطلاعاتی، آشنا نبودن با منابع اطلاعاتی، کمبود منابع مالی، کمبود وقت است را نشان می‌دهد. در ارتباط با موانع دسترسی به اطلاعات نیز بکار در سال ۲۰۱۱ در پژوهشی با بررسی رفتار اطلاع‌یابی زنان روستایی مالزی در ایالت سلانگو، نشان داد که زنان در رابطه با بهداشت تغذیه و آموزش بچه‌ها نیازمند اطلاعات هستند و مهم‌ترین و بزرگ‌ترین مانع دسترسی به اطلاعات موردنیاز، توسعه نیافتگی زیرساخت‌های اطلاعاتی بود.

در پرسشنامه پژوهش حاضر دو سؤال به‌صورت باز نیز مطرح شده بود تا در صورتی که مشکلی یا پیشنهادی دارند مطرح کنند. تقریباً همه زنان عشایر مشکلاتی از قبیل کمبود زیرساخت‌های برق‌رسانی، مخابرات، سخت بودن دسترسی به مراکز فرهنگی و خدماتی، کمبود آب آشامیدنی بهداشتی، دسترسی دشوار به مراکز بهداشت و درمان و مراکز دامپزشکی، فراهم نبودن امکان بازدیدهای مستمر مراکز

نیازهای اطلاعاتی زنان صورت گرفته است به نتایج مشابهی دست‌یافته‌اند. آن‌ها مهم‌ترین منابع اطلاعاتی مورد استفاده زنان را تجربه شخصی، اطلاعات دوستان و آشنایان و رسانه‌های گروهی مثل رادیو و تلویزیون عنوان کرده‌اند. چتمن^۳ نظریه‌ای درباره فقر اطلاعاتی به‌منظور بررسی نیازهای اطلاعاتی و رفتار اطلاع‌یابی گروه‌های که کمتر مورد توجه هستند، به انجام رسانده است. چتمن استدلال می‌کند که چگونه عضویت ما در یک گروه اجتماعی خاص با فقر اطلاعاتی همبستگی دارد؟ زیرا ما قادریم نیاز به اطلاعات را تجربه کنیم، اما موانعی در جستجوی آن وجود دارد. بنابراین، ما درگیر رفتارهای خود حفاظتی می‌شویم، تا دیگران را از درک نیاز خود بازداریم. این رفتارها به‌منظور نگه‌داشتن مسئله واقعی ما در تلاش برای عادی ظاهر شدن و ارائه رفتارهای مقابله‌ای قابل قبول، صورت می‌گیرد (جولی، ۲۰۰۸، ۹۷). با توجه به نظریه فقر اطلاعاتی چتمن، زنان عشایر کوچ‌نشین شهرستان کهگیلویه از جمله گروه‌هایی هستند که کمتر به بررسی نیازها و رفتار اطلاع‌یابی آن‌ها توجه شده است. بنابراین، با توجه به موانعی که در دستیابی به منابع اطلاعاتی دارند، باعث شده بیشتر از منابع اطلاعاتی غیررسمی اطلاعات، از قبیل تجربه شخصی و تجربه دوستان و آشنایان استفاده کنند و کمتر به جستجوی اطلاعات از منابع رسمی بپردازند، که جدول ۸ بیانگر آن است. زنان عشایر کوچ‌نشین، در محیط زندگی به منابع اطلاعاتی سنتی و شفاهی که دسترس‌پذیرتر و راحت‌تر هستند از قبیل تجربه شخصی، و استفاده از تجربیات خویشاوندان، و رادیو و تلویزیون و ... استفاده می‌کنند. البته این مورد مختص این پژوهش نبوده بلکه یافته‌های آرمان (۲۰۱۲) نیز حاکی از آن است که اکثر زنان بنگلادشی از این کانال به تأمین نیازهای اطلاعاتی خود می‌پردازند و از این حیث بین یافته‌های پژوهش حاضر و پژوهش چتمن همخوانی وجود دارد. اما تفاوت زمینه‌ای آن با پژوهش حاضر در این است که مناطق روستایی نسبت به مناطق عشایری از لحاظ زیرساخت‌های اطلاع‌رسانی غنی‌تر هستند. زنان عشایر کوچ‌نشین، اطلاعات خود را با توجه به شرایط و محیط زندگی عشایری، و امکانات دسترس‌پذیر به دست می‌آورند.

در خصوص اینکه زنان عشایر برای به دست آوردن نیازهای اطلاعاتی خود به چه میزان از کتابخانه‌های عمومی استفاده می‌کنند؟ یافته‌ها نشان داد که تعداد بسیار زیادی از

³ Chatman

- technology Co. (Persian) .
- Bakar, A. B. Abu. (2011) "Information Seeking Behaviors of Rural Women in Malaysia". *Library Philosophy and Practice (ejournal)*. Paper 461. Retrieved June 15, 2016, From: <http://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1479&context=libphilprac>
- Davarpanah, M. R. (2007). scientific relationship: information need and information behavior. Tehran: Dabizesh; Chapar Publishing Co. (Persian)
- Garman, J. (2013). Medical genetics, public understanding & patient experiences: An exploratory qualitative study of recently pregnant women. 2013, A thesis Presented to the Department of Science Education California State University, Long Beach , In Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree Master of Science in Science Education. Retrieved June 15, 2016, From: <http://media.proquest.com/media/pq/classic/doc/3269080961/fmt/ai/rep/SPDF?s=iMkYw6KuCv%2B%2BkpBT4K9I32BIye8%3D>
- Ghym, H.O. (2012). dissemination of informational literacy programs in network community texture and inter cultural overview. Translated by Nabavi Majid, selected articles of IFLA, 2010, Tehran: national library institution and document center of Islamic republic of Iran.
- Herzberger, J. (2008). Informational poverty of CHATMAN, translated by Haidari Gholam, In Ideas of information behavior, edited by kern Fisher, Sanda Erdlez, Lin Mack Kecheni. (Translated by Farashbani Firoozeh et al. Tehran: librarian.
- Lester, J., Kohler, K. Vals. (2007). Fundamentals of studies of inform: perceive of information and its environment. (Translated by Mohsen Noukarizi). Tehran: Chapar.
- Rabin, R. E. (2004). Fundamentals of information science (Translated by Mehdi Khademiyan). Mashhad: virtual library publication.
- Salehi Deh Padkani, H. (2009). Investigation of information needs of nomad students from Ghashghayi tribe of Fars province, Amaleh Family, Safi Khani family: presentation of an algorithm to supply librarian materials. Master degree dissertation. Alzahra University Publishing Co. (Persian)
- Salehi, M., kimyagar, M., shahbazi, M., kolahi, A.A, and mehrabi, y." The effect of nutritional and health instruction to nomad women in health of tribe and nomad women's role in development of nutrition culther and hygiene". Mazandran: medical university, 13, 41, (2003), 55-63. (Persian).
- درمانی به مناطق عشایری، دسترسی دشوار به مراکز آموزشی از جمله آموزش و پرورش سیار یا آموزش و پرورش عشایری، که باعث می‌شود فرزندان عشایر در زمان تحصیل همراه والدین خود کوچ نکنند و در شهر یا روستا جهت ادامه تحصیل بمانند را به عنوان مشکلات اساسی خود مطرح کرده بودند.
- در پایان با توجه به یافته‌های پژوهش پیشنهاد می‌شود:
- ۱- با توجه به این‌که زنان از میزان تحصیلات پایینی برخوردار هستند، لازم است برنامه‌هایی جهت ترویج آموختن و سوادآموزی به زنان و دختران عشایر، از طریق پشتیبانی از کمک‌های مالی مدارس سیار و مراکز رسانه‌ای کتابخانه‌های عمومی جهت خدمات‌دهی به عشایر کوچ‌نشین تدوین و اجرا گردد.
- ۲- زنان عشایر کوچ‌نشین آشنایی بسیار کمی از وجود کتابخانه‌های عمومی به‌عنوان یک مرکز خدماتی - فرهنگی دارند و همچنین بیان داشتند که هیچ‌گونه خدماتی از این مرکز دریافت نکرده‌اند، لذا پیشنهاد می‌شود جهت بهبود خدمت‌رسانی به عشایر کوچ‌نشین و بهبود شیوه معیشت آن‌ها، از طریق شبکه‌سازی مناطق عشایری (ایجاد شهرک عشایری با حفظ مراتع هر خانوار) به‌طوری‌که اطلاعات همان‌گونه که برای نواحی پرجمعیت‌تر (شهری و روستایی) که به‌طور آماده و قابل‌دسترس است، برای مناطق عشایری نیز قابل دسترسی باشد
- همچنین زنان عشایر کوچ‌نشین با موانع زیادی جهت دسترسی به اطلاعات مورد نیاز دارند لذا پیشنهاد می‌شود جهت تأمین راه‌های دسترسی به اطلاعات، از طریق تضمین دسترسی کامل و به‌هنگام به اطلاعات عمومی، فراهم کردن دسترسی به خدمات ارتباط از راه دور با هزینه اندک، و ارتقای بیشتر دسترسی به اطلاعات برای مناطق عشایر کوچ‌نشین اقداماتی صورت گیرد.

References

- Arman, H. Islam, Sh. (2012). "Information needs of Rural Women: A Study of Three Villages of Bangladesh" Retrieved June 15, 2016, From: <http://www.comminit.com/natural-resource/content/information-needs-rural-women-study-three-villages-bangladesh>
- Atuti, R. M. (1999)" Camel library service to nomadic pastoralists: the Kenyan scenario". On-line Available at: <http://sayepub.com>
- Babayi, M. (2007)." Information seeking behavior", Tehran: Institute for scientific information and

Information Needs of Nomadic Women of Kohkilouyeh City

Mahdi Mohammadi: Assistant Professor University of Qom, Faculty Member of KIS, Qom, Iran (Corresponding author) mahdi.mohammadi203@gmail.com

Zainab Sapidnameh: MA in Knowledge and Information Sciences, University of Qom, Qom, Iran.

Jafar Ebadollah Amoghini: Faculty Member of KIS, University of Qom, Qom, Iran.

Abstract

Background and Aim: The present study was conducted to determine health, educational, religious, economic and cultural information needs of nomadic women in Kohkilouyeh city and identifying the way they use resources, their barriers and problems in accessing information, their information priorities.

Methods: This is applied survey conducted using a researcher-made questionnaire and oral interviews with 235 nomadic women. Data were analyzed using descriptive statistics through SPSS v.19.

Results: The findings showed that over %60 of samples had primary school degree. The main information need of nomadic women was health information needs (%36.2), and the main motivation for them for access and seeking information was to create a healthier life (%56.2). Among the resources of information, Radio had been used mostly in over %57.9 compared to other resources. The research findings showed that %53.2 of women nomads had a very low familiarity to public libraries as an information center. Respondents stated the most important obstacles to access to information resources impassable roads for commuting, lack of information and communications infrastructure, lack of familiarity with the sources of information, lack of easy access to health, training, cultural and service centers.

Conclusion: It seems that nomadic women are in serious needs with information resources, and especially hygienic and educational information, thus full attention must be paid to them.

Keywords: Information needs, Information seeking behavior, Information needs assessment, Women nomads, Kohgiluyeh city